

At the active and practical stage of the pedagogical experiment the actions are directed to deepen of theoretical knowledge and practical abilities concerning the organization of their own business. The stage is focused on the realization of the second pedagogical condition - providing future skilled workers with system of knowledge and practical abilities of the organization of their own business.

At a reflexive and estimated stage of the pedagogical experiment the actions are aimed at the realization of the third pedagogical condition – the creation of reflexive and estimated environments in educational process at educational institution.

Key words: competitiveness, pedagogical conditions, labor market, skilled worker.

Рецензент: Кузьменко Ю.В.

УДК 37.091.12.046 – 021.68:57:005.336.2

Мазаєва К. В.*

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА Я. А. КОМЕНСЬКОГО – ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті здійснено аналіз дидактичної спадщини Я. А. Коменського відносно сучасних поглядів на освітній процес, методика викладання предметів у загальноосвітній школі. Розглянуто загальні принципи організації навчання, визначені видатним чеським педагогом, що є класичними й актуальними на сьогодні. Актуалізовано такі дидактичні принципи успішного навчання дітей, як поступовість, наступність, легкість, наочність, використання чуттєвого досвіду, урахування вікових особливостей учнів, що і на наш час становлять значну наукову і практичну цінність для організації навчання. Наголошується на значенні вивчення сучасними вчителями педагогічної спадщини Я. А. Коменського як першоджерела демократичної педагогічної системи сучасної української освіти й удосконалення професійної майстерності вчителя.

Ключові слова: дидактика, дидактичні правила навчання, дидактичні принципи, метод, професійна майстерність, професійна компетентність, професійне самовдосконалення вчителя.

Нові вимоги до якості освіти зумовлюють посилення уваги до проблеми професійної майстерності вчителя української школи. Аналізуючи аспекти вияву професійної діяльності вчителя, його майстерність доцільно розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності, як вияв особистої творчості та успішної освітньої діяльності. Зрозуміло, що зростання професійної майстерності має відбуватися в контексті неперервного професійного розвитку, який передбачає готовність до безперервного самовдосконалення та саморозвитку. Важливими завданнями самовдосконалення є комплексне вивчення питань соціології, психології, дидактики, теорії виховання, наукових основ викладання навчальних предметів і поєднання науково-теоретичної підготовки з оволодінням уміннями й навичками, необхідними в педагогічній діяльності.

Метою статті є визначення актуальності володіння теоретичними знаннями з педагогіки для розуміння вчителем перспективи розвитку та завдань сучасної школи й педагогічної науки в цілому; значення вивчення сучасними вчителями педагогічної спадщини Я. А. Коменського як першоджерела демократичної педагогічної системи сучасної української освіти й удосконалення професійної майстерності вчителя.

Проблеми структури й розвитку професійної майстерності вчителів досліджувались видатними педагогами й відображені в наукових публікаціях. Відомий український учений І. Зязюн педагогічну майстерність пов'язує з педагогічною

*© Мазаєва К. В.

компетентністю, де педагогічна майстерність у структурі особистості – це система, здатна до самоорганізації, а її системотворчим чинником є гуманістична спрямованість [4].

С. Архипова пише: «Професійна компетентність в акмеологічному розумінні – це когнітивний компонент підсистем професіоналізму особистості й діяльності, сфера професійного ведення, коло розв'язуваних питань, система знань, яка постійно розширюється, дозволяє виконувати професійну діяльність із високою продуктивністю, діяти самостійно й відповідально» [2].

Аналізуючи наукові публікації, слід відзначити, що більшість учених указує, що основою професійної майстерності є професійна компетентність (спрямованість і професійні знання становлять підґрунтя високого професіоналізму в діяльності); педагогічні здібності забезпечують швидкість самовдосконалення; техніка, що спирається на знання й здібності, дає змогу виявити внутрішній потенціал учителя, гармонізуючи культуру педагогічної діяльності.

Варто зазначити також, що науковці А. Антонова [1], С. Вашкевич [3] розглядають професійну компетентність учителя як сукупність трьох складових компонентів – предметно-технологічного, психолого-педагогічного, загальнокультурного. Основними показниками педагогічної компетентності вчителя визначають: особистісні якості, окремо – психолого-педагогічні; усвідомлення ролі педагога у вихованні громадянина; безперервне підвищення загальної та професійної культури; пошукову діяльність педагога; володіння методами педагогічного дослідження; конструювання власного педагогічного досвіду; результативність навчально-виховного процесу; активну педагогічну діяльність, спрямовану на перетворення особистості учня й самого вчителя.

На основі аналізу сутності, а також визначення місця і ролі ключових компетенцій учителів у процесі їхнього професійного й особистісного розвитку та результатів педагогічної діяльності маємо виділити серед таких професійну компетентність як складний комплекс науково-теоретичних предметних, методичних, психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, які дозволяють учителям забезпечувати належний рівень освітньої діяльності за умови позитивної мотивації щодо здійснення такої діяльності в умовах сучасного освітнього середовища.

Водночас, урахувавши джерела розвитку педагогічної майстерності вчителя, шляхи його професійного вдосконалення, можна визначити педагогічну майстерність як систему якостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на основі самоаналізу [3]. Головним чинником професійної майстерності вчителя є професійна компетентність, що визначається такими складовими, як знання предмета, який викладає фахівець, знання й навички з методики, педагогіки і психології, а також особистісним ставленням й орієнтацією на якісну професійну діяльність.

Потреба забезпечення високого рівня стандартів освіти стимулює вчителів до безперервного навчання, оволодіння новітніми технологіями навчання й виховання, їх ефективного використання в навчально-виховному процесі. Розв'язання наявних професійно-педагогічних проблем вимагає від учителів постійного оновлення власних науково-предметних знань, інтеграції знань, умінь і навичок з педагогічних наук. Особливе місце займає посилення уваги до методологічних знань, підґрунтям яких є базові знання з теорії педагогіки. Глибоке володіння педагогічними теоретичними знаннями сприяє розумінню вчителем перспектив розвитку та завдань сучасної школи й педагогічної науки в цілому, озброює педагога системою науково-педагогічних та дослідницьких умінь і методів, дозволяє переводити теоретичні ідеї у площину практичних дій та моделювати педагогічні ситуації і знаходити шляхи їх вирішення. Такі теоретичні знання й практичні вміння визначають методичну компетентність учителя.

У цьому аспекті надзвичайно важливими для вчителя є знання з такого розділу педагогічних наук, як дидактика. Дидактика (від гр. διδακτικός – «повчаючий») – розділ,

що вивчає закономірності засвоєння знань, умінь і навичок, формування переконань; визначає обсяг і структуру змісту освіти; вдосконалює методи й організаційні форми навчання, вплив навчального процесу на особу. Вперше термін «дидактика» з'явився у праці Я. А. Коменського «Велика дидактика», де стверджується, що дидактика – «це універсальне мистецтво навчання всього і всіх, і при тому вчити з надійним успіхом, так, щоб не могло бути невдач, щоб ні в учнів, ні в тих, хто вчить, не було нудьги, щоб навчання проходило з радістю, вчити ґрунтовно, не поверхово, не для форми, а наближаючи учнів до істинної науки, вчити добрих правил поведінки і глибокого благочестя» [5].

Практика навчання вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти переконує, що не можна вдосконалити свою майстерність, не звертаючись до першоджерел педагогічної науки, не інтегруючи їх у сучасний освітній процес, а також не використовуючи досвід своїх колег. Звертаючись до творів видатного чеського педагога-реформатора XVII століття Я. А. Коменського, знаходимо низку актуальних і сьогодні ідей та принципів організації навчання.

Важливе місце в педагогічній спадщині мислителя займає дидактика як теорія, що відповідає на запитання: чому вчити і як вчити. Потреба в дидактиці, або, як пише Коменський, «у загальному мистецтві навчання», стає особливо актуальною в часи, коли значно збільшується коло наук. Автор наголошує на потребі вивчати речі раніше слів, засуджуючи суто словесний характер навчання, що відвертає учнів від бажання безпосередньо вивчати світ речей.

Добре розуміючи завдання своєї епохи, вчений уперше в історії створює систему дидактики, яка і в наш час зберігає величезну наукову і практичну цінність для організації навчання, побудованого на демократичних засадах.

Усі проблеми, що висвітлює Коменський у своїй дидактиці, особливо в галузі теорії навчання, пов'язані з побудовою самого навчального процесу, який би забезпечував успішне, легке, коротке, але ґрунтовне засвоєння знань («Велика дидактика», глави XVI, XVII, XVIII, XIX, том 1) [5]. Дидактичні праці видатного педагога, починаючи з цієї книги, спрямовані на вирішення життєво важливих завдань сучасної йому школи.

За «Великою дидактикою» Я. А. Коменського, учити успішно – означає навчати дітей вчасно (гл. XVI), учити речам раніше слів (гл. XVII), вчитися в школі до кінця (гл. XVIII), щоб учні займалися в один час одним предметом (гл. XIX), розвивати спочатку в дітях розум для пізнання речей, потім – пам'ять, а потім – мову й рухи; навчати від найпростіших основних засад до окремих; заняття розподіляти за часом і порядком; щоб учні залишались у школі до її закінчення, не припускаючи занять, і щоб самі школи були в повному порядку тощо [5].

Я. А. Коменський уважав, що людина – це частина природи і підкоряється її головним законам. Він указував на потребу враховувати в процесі навчання природні, вікові й психологічні особливості дітей: «...дітям слід займатися тільки тим, що відповідає їхньому віку та здібностям, а також тим, до чого вони самі прагнуть» [5, с. 348]. Надзвичайно співзвучними із сучасними вимогами до організації освітнього процесу є положення дидактики Коменського щодо важливості практичного застосування отриманих знань, їх зв'язку з життям і впливу на майбутній розвиток особистості учня: «Ти полегшиш учневі засвоєння, якщо в усьому, чого б ти його не вчив, покажеш йому, яку це приносить повсякденну користь [5, с.349]; «Потрібно викладати тільки те, що приносить ґрунтовну користь як у сьогоднішньому, так і в майбутньому житті, і навіть більше в майбутньому» [5, с. 352].

Саме Коменський серед інших загальних принципів навчання виділив потребу дотримання принципу наочності: «...корисно, щоб усе, що зазвичай вивчається в кожному класі, чи то теореми, чи то правила, чи образи та емблеми з предмета, що викладається, зображувалось би на стінах тої ж аудиторії...» [5]. Щоб полегшити

вчителям реалізацію принципів наступності й послідовності в навчанні, педагог формулює низку конкретних дидактичних правил. Серед них такі: «Один предмет слід викладати до того моменту, поки він з початку і до кінця не буде засвоєний. Навчання має відбуватися від більш загального до більш конкретного, від більш легкого до більш складного, від відомого – до невідомого, від більш близького – до більш віддаленого». Ці правила є класичними положеннями дидактики, які залишаються надзвичайно актуальними й сьогодні.

Одним із центральних положень у дидактиці Коменського є питання про методи навчання. «Метод навчання має зменшувати важкодоступність навчання з тим, щоб воно не викликало в учнів незадоволення і не відвертало їх від подальших занять» [5]. З точки зору успішності навчання педагог надавав особливого значення використанню таких методів навчання, що забезпечують свідоме, легке, ґрунтовне засвоєння матеріалу.

Видатний педагог-класик відзначив важливу роль активної участі самих учнів у процесі засвоєння знань: «Коли... учень буде допускатися, так би мовити, до виконання обов'язків учителя, то в його розумі вселиться деяка бадьорість та захоплення цим учінням і виробиться сміливість з одухотворенням говорити про будь-який високий предмет перед зібранням людей, і це буде особливо корисно в житті» [5, с. 364]. У розділі XXI. «Закони для вчителів» Я. А. Коменський зазначив: «Керівною основою нашої дидактики нехай буде: дослідження і відкриття методу, за якого учні менше би вчили, а більше би вчилися...» [5, с. 243].

Значної уваги педагог надавав професійній підготовці тих, хто буде навчати, – вчителів. На думку Я. А. Коменського, учитель повинен мати добре розвинені професійні якості. Він підкреслював, що всі успіхи в роботі школи, у навчанні та вихованні учнів залежать насамперед від учителя, від його освіти, знань і вмінь. Тому при підготовці майбутнього вчителя треба звертати увагу на те, як він володіє педагогічною теорією, як розуміє основні її положення і наскільки вдало може реалізовувати набуті знання в практичній діяльності. «Не можна навчати, спираючись тільки на свій авторитет, – усьому треба вчити за допомогою доказів» [7, с. 125]; «Метод навчання має бути перетворений на мистецтво» [5, с. 327].

Переконливо довести свою думку може тільки той учитель, який вільно володіє основними прийомами та засобами педагогічної діяльності, добре знає свій предмет, ураховує природні можливості дитини. Ідея природовідповідності займає чільне місце в педагогічній теорії Я. А. Коменського. Цим терміном педагог означив урахування вихователем тих закономірностей розвитку дитини, які притаманні природі людини, а саме: вроджене прагнення дитини до знань, до праці, здатність до багатогранного розвитку тощо. Отже, вчитель має бути добре обізнаний з педагогічною теорією, з тим, щоб глибоко розуміти сутність основних педагогічних явищ [1].

Дидактичні правила навчання Коменський доповнив статутом «Закони добре організованої школи». В «Законах» подано режим і правила розпорядку, керівництво школою, обов'язки вчителів і правила поведінки учнів. Великий педагог вчив, що основним правилом для кожного вчителя має бути все, що тільки можна сприймати почуттями: видиме – зором, чути – слухом, запахи – нюхом, смачне – смаком, дотикове – дотиком. Чим дужче знання спирається на відчуття, тим воно вірогідніше [2].

Я. А. Коменський бачив школу сповненою краси, любові та уваги до дітей, храмом розумного, радісного навчання й виховання. Ідеальна школа має бути «лабораторією» підготовки проінформованих гуманізмом людей, навчених ефективно діяти на «теренах праці». Таку школу педагог вважав закладом, де учням буде створено умови для невпинної розумової праці, змагання розумів і обдарувань, викорінення моральних пороків. Розумно організоване навчання, як вважав учений, вимагає зусиль на межі можливостей як наставника, так і від вихованця.

Вивчення й упровадження педагогічних ідей Я. А. Коменського є надзвичайно перспективним, оскільки його педагогічні твори надзвичайно сучасні. Це може побачити кожен, хто звертається до творчої спадщини великого чеського педагога. Йому належить заслуга внесення до педагогічної думки кардинально нових ідей, що визначили подальший розвиток педагогіки на наступні роки. Життєстійкість, сучасність педагогічних ідей Коменського пояснюється насамперед їх надзвичайним гуманізмом. Вони склали стійку систему, що стверджує перетворювальну роль виховання. В ідеях педагога закладено зміст, співзвучний з ідеями реформування системи освіти в Україні. В умовах реформування освіти в Україні перспективним є також вивчення педагогічної спадщини великого чеського педагога-класика як важливого джерела професійного вдосконалення сучасного вчителя, оскільки стимулює подолання наявних проблем у навчанні й духовному розвитку дитини.

Література:

1. Антонова А. Є. Базові знання з педагогіки: становлення, розвиток, технологія формування : монографія / А. Є. Антонова. – вид. 2-ге, допов. – Житомир : Житомир. держ. ун-т, 2004. – 276 с.
2. Архипова С. П. Професійна компетентність соціального працівника в структурі його професіоналізму / С. П. Архипова // Розвиток особистості в полікультурному освітньому просторі : зб. матеріалів Міжнар. конгресу IV Слов'янські педагогічні читання, 30 червня – 1 липня / ред. кол. Н. Г. Ничкало [та ін.] ; АПН України [та ін.]. – Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=5&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=U=&S21COLORTERMS=0&S21STR=%D0%A730%20%D1%8F431\(0\)](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=5&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=U=&S21COLORTERMS=0&S21STR=%D0%A730%20%D1%8F431(0)).
3. Вашкевич С. Педагогічна майстерність вчителя / С. Вашкевич // Освіта. – 2000. – № 3.
4. Зязюн І. А. Психодіагностика педагогічної майстерності вчителя / І. А. Зязюн // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2003. – Випуск 12. – С. 52-55.
5. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения : в 2-х т. / Я. А. Коменский ; под. ред. А. И. Пискунова и др. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 1. – 656 с.
6. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения : в 2-х т. / Я. А. Коменский ; под. ред. А. И. Пискунова и др. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – 576 с.
7. Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие / сост. В. М. Кларин, А. Н. Джурицкий. – М. : Педагогика, 1988. – 416 с.

Мазаева Е. В.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СИСТЕМА Я. А. КОМЕНСКОГО – ВАЖНЫЙ ИСТОЧНИК СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ

В статье осуществлен анализ дидактического наследия Я. А. Коменского относительно современных взглядов на образовательный процесс, методику преподавания предметов в общеобразовательной школе. Рассмотрены общие принципы организации обучения, выделенные выдающимся чешским педагогом, которые являются классическими и актуальными на сегодня. Актуализированы такие дидактические принципы успешного обучения, как постепенность, последовательность, легкость, наглядность, использование чувственного опыта, учета возрастных особенностей учащихся, которые и в наше время сохраняют огромную научную и практическую ценность для организации процесса обучения. Отмечается значение изучения современными учителями педагогического наследия Я. А. Коменского как первоисточника демократической педагогической системы украинского образования и совершенствования профессионального мастерства учителя.

Ключевые слова: дидактика, дидактические правила обучения, дидактические принципы, метод, профессиональное мастерство, профессиональная компетентность, профессиональное совершенствование учителя.

Mazaieva K. V.

THE EDUCATIONAL SYSTEM OF J. A. COMENIUS AS AN IMPORTANT SOURCE
FOR THE MODERN TEACHER'S PROFESSIONAL MASTERY IMPROVEMENT

The J. A. Comenius didactic heritage analysis related to contemporary views on the educational process, methods of teaching the school subjects at the general educational establishments has been done.

General principles of educational organization defined by an outstanding Czech educator have been highlighted. The following didactic principles of the children's successful learning which are considered to be gradual, consistent, easy, visualized, engaging the person's sensory experience still present the great scientific and practical value for the educators' professional training organization.

The practice of teacher-training shows that anyone cannot improve his skills without integrating it into the modern educational process and using the experience of your fellow colleagues based on the pedagogy sources.

So, turning to the works of the famous Czech educator of the XVII century, reformer Jan Amos Comenius, we find a number of current ideas and principles of the teacher-training process conduct.

It has been stressed that importance of teachers studying the J. A. Comenius modern pedagogical heritage serves as a source for democratic educational system in the context of current Ukrainian teacher education and professional mastery development. Pedagogical works of J. A. Comenius is extremely modern. He is credited with the introduction of educational thought to radically new ideas that determined the further development of pedagogy for all subsequent centuries.

Key words: didactics, didactic rules of education, didactic principles, methods, professional mastery, professional development of the teacher.

Рецензент: Кохановська О.В.

УДК 378.4:378.12

Медведева О. І.*

РОЗВИТОК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У ВИЩОМУ ТЕХНІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЯК НЕВІД'ЄМНА
СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЙОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

На основі ретроспективного аналізу розвитку науково-педагогічної діяльності вищих технічних навчальних закладів, зокрема на прикладі Національного університету «Львівська політехніка», визначено особливості та тенденції розвитку вищої технічної освіти в Україні, а також окреслено перспективи творчого використання в сучасних умовах досвіду науково-педагогічної діяльності, накопиченого протягом двох століть Львівською політехнікою. У статті проаналізовано сутність науково-педагогічної діяльності для формування освітнього середовища вищого технічного навчального закладу (на прикладі Національного університету «Львівська політехніка»).

Ключові слова: науково-педагогічна діяльність, науково-педагогічний потенціал, вищий технічний навчальний заклад, національний університет, дослідницький університет, Львівська політехніка.

Стрімкі зміни у всіх сферах життя українського суспільства, нові тенденції в його культурному та духовному розвитку зумовили появу суспільних запитів щодо високого рівня підготовленості педагога до професійної діяльності. Це ставить принципово нові завдання не тільки перед педагогічними, а й перед технічними вищими навчальними закладами, де правильно організована науково-педагогічна діяльність має стати невід'ємною складовою освітнього середовища ВНЗ відповідно до стандартів і рекомендацій забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти.

*© Медведева О. І.